

ทรงศักดิ์ สอนจ้อย. 2548. การย่างไฟ : ภูมิปัญญาการรักษาตนเองด้วยวิธีพื้นบ้านของ

ชาวอีสาน. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น [ISBN 974-284-251-5]

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: รองศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, อาจารย์สมใจ ศรีหล้า

บทคัดย่อ

170917

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาพื้นบ้านการดูแลตนเองด้วยวิธีการย่างไฟ 2) เพื่อศึกษากลไกทางสังคมที่มีผลต่อการผลิตซ้ำของภูมิปัญญาพื้นบ้านการดูแลตนเองด้วยวิธีการย่างไฟ วิธีการวิจัยที่ใช้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้รู้ ชาวบ้านโฮ้งและเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการรักษาและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการย่างไฟ

ผลการวิจัยพบว่า การย่างไฟเป็นภูมิปัญญาการดูแลรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้านได้จากการสั่งสมประสบการณ์การถ่ายทอดและสืบทอดกันมาเป็นวิธีการรักษาผู้ป่วยที่ได้รับบาดเจ็บจากการกระทบกระเทือนที่รุนแรงต่อร่างกายที่อยู่บนพื้นฐานความเชื่อสาเหตุการเจ็บป่วยเกิดจากธาตุและความสมดุลของธาตุ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่อง “เลือดลม” ที่เมื่อเกิดติดขัดหรือขัดข้องจะมีอาการผิดปกติหรืออาการแทรกซ้อนเกิดขึ้นภายหลังหรือชาวบ้านเรียกว่า “อาการตีขึ้น” การย่างไฟจะช่วยให้เลือดลมที่เกิดติดขัดสามารถกระจายและไหลเวียนได้ดีขึ้น วิธีการรักษามีลักษณะครอบคลุมหลายด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย มีการใช้สมุนไพรผ่านความร้อนทำให้เลือดลมในร่างกายเดินสะดวก ด้านจิตใจ มีการใช้พิธีกรรม “การชอนขวัญ” การดูแลเอาใจใส่ ให้กำลังใจจากครอบครัวทำให้ผู้ป่วยมีจิตใจเข้มแข็งและมีกำลังใจในการรักษา และด้านสังคม เครือญาติและเครือข่ายทางสังคม คอยดูแลเอาใจใส่และคอยให้คำปรึกษาก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีทำให้ผู้ป่วยและครอบครัวมีที่พึ่งทางใจและมีกำลังใจเกิดขึ้น โดยมีขั้นตอนการรักษา 4 ขั้นตอนได้แก่ 1) ขั้นตอนการวินิจฉัยอาการ 2) ขั้นตอนการเตรียมการ 3) ขั้นตอนการย่างไฟ และ 4) ขั้นตอนหลังการย่างไฟ ซึ่งในแต่ละขั้นตอนล้วนมีความสำคัญที่เกิดจากความรู้ ความเข้าใจของชาวบ้านต่อการแก้ไขปัญหาความเจ็บป่วยและการนำทรัพยากรท้องถิ่นมาปรับใช้ในกระบวนการรักษา ตลอดจนยังมีการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงวิธีการรักษาให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไปโดยนำวิธีการรักษาอื่นๆมาประยุกต์ใช้ เช่น การรักษาด้วยยาสมุนไพร การสะเดาะเคราะห์ และการรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน ซึ่งนำมาช่วยเสริมการรักษาด้วยวิธีการย่างไฟให้ได้ผลดียิ่งขึ้น

กลไกทางสังคมที่มีผลต่อการผลิตซ้ำภูมิปัญญา พบว่า ภูมิปัญญาการย่างไฟสามารถดำรงอยู่ได้ภายใต้สถานการณ์ที่เปลี่ยนไปและมีการผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่องได้เพราะอาศัยองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการได้แก่ 1) การตระหนักในคุณค่าของชาวบ้านที่มีต่อภูมิปัญญา โดยชาวบ้าน

170917

ไชยสอมีการมองเห็นในคุณค่าของการย่างไฟที่สามารถนำมาดูแลตนเองได้เมื่อเจ็บป่วย สามารถหยิบใช้ได้ง่าย สะดวกและราคาถูก และมีคุณค่าในฐานะเป็นที่พึ่งทางใจและช่วยฟื้นฟูสภาพจิตที่ทำให้ผู้ป่วยมีกำลังใจและฟื้นตัวได้เร็วจากการรักษา รวมทั้งมีคุณค่าในฐานะเป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ทำให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ระหว่างครอบครัวกับเครือข่ายทางสังคมมีความสมัครสมานสามัคคี รักใคร่กลมเกลียวกัน และยังสามารถถ่ายทอดความรู้ ความสามารถ ประเพณี วัฒนธรรมของท้องถิ่นให้สืบทอดต่อไป 2) มีกระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาที่เหมาะสม โดยกระบวนการส่วนใหญ่จะใช้สถาบันต่างๆที่มีอยู่ภายในท้องถิ่นทำหน้าที่ในการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญา ได้แก่ สถาบันครอบครัวถ่ายทอดผ่านผู้นำและแม่ผู้ทำหน้าที่ดูแลขณะเจ็บป่วย สถาบันศาสนาผ่านกิจของสงฆ์ที่มีการสอดแทรกไว้ในคำสั่งสอน คติ ความเชื่อตามหลักศาสนา สถาบันการศึกษาผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดแทรกความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ในเนื้อหาบทเรียน และเครือข่ายทางสังคมผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในสังคม ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดและสืบทอดส่วนใหญ่จะเป็นไปโดยธรรมชาติที่มีการเรียนรู้และซึมซับตลอดเวลาผ่านกิจกรรมที่ทำอยู่ในชีวิตประจำวัน เช่น การบอกเล่าต่อกันมา การยกตัวอย่างจริงให้ปฏิบัติ พิธีกรรมหรือการสอดแทรกไว้ในคำสั่งสอน การอบรมและกิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้อง 3) มีผู้สืบทอดและผู้ถ่ายทอด โดยตัวบุคคลทำหน้าที่ในการถ่ายทอดและสืบทอด ผ่านบทบาทและการทำหน้าที่ตามข้อกำหนด บรรทัดฐานและการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในสังคม ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้รู้ (ผู้สูงอายุ หมอพื้นบ้าน) หัวหน้าครอบครัว แม่บ้านหรือผู้ดูแล ซึ่งบุคคลเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญที่ทำให้ภูมิปัญญาการย่างไฟสามารถถ่ายทอดและสืบทอดได้อย่างต่อเนื่อง

Shongsak Sonjoy. 2005. *Yang Fire: The Local Wisdom of Self Care of Esarn People.*

Master of Art Thesis in Development Sociology, Graduate School,

Khon Kaen University. [ISBN974-284-251-5]

Thesis Advisors: Assoc. Prof. Dr. Somsak Srisontisuk, Mrs. Somjai Srila

ABSTRACT

170917

The objectives of this research were: 1) to study on the typical Self-Treatment method of "Yang Fire," 2) to study a social mechanism which effects the reproduction of the local wisdom of "Yang Fire." This research was qualitative in nature. Data collection was conducted by the study of related documents, in-depth interviews of knowledgeable persons, Chisor villagers and public health officers together with the participation observations during the treatment process and the rituals of "Yang Fire."

It was found that "Yang Fire" was a traditional way of healing while was passed on through experiences. This method was used widely to treat the wounded from lacing hit by something seriously. This treatment was based on the belief of the elements and the balance of the elements in the human body, especially in stream of "Blood-Veins" even when there were some problems or side - effects. The Yang Fire could open the Blood-Veins make the blood to go through all of the body easily and feel better. It was found that there were many kinds of treatment covering the gamete of body, mind and social. For the body one could press hot herbs on the body to expand "Blood-Veins" so its could go easily throughout the body. For the mind, one could perform the ritual of "Son Khan" in order to heal the mind and to take care of the spirit which would strengthen the patient for treatment. On the social sides, it was found clans and social network keep was essential in 4 steps of treatment namely, diagnosis, preparation, treatment with "Yang Fire" and post "Yang Fire." Each of the 4 steps was filled up with knowledge and understanding of how to solve problem ail meat and how to make use of local resources in the treatment process, to improve health situation and to change the treatment method by applying herbs along with shamanic rituals and modern medical treatment to provide a better result of "Yang Fire."

It was found that the social mechanism which effected the reproduction of knowledge of "Yang Fire" under a changing condition. There were 3 factor related to the reproduction: 1) The awareness and the medicinal value placed on the "Yang Fire" by the

residents of Chaisor village. The costs of treatment, convenience, psychological support and resiliency were important factor to be recognized by the villagers. "Yang Fire" also served as social capital and cultural symbol that tied all family members together. 2) The appropriate was of knowledge transfer to the local institution in society such as passing through the leader of family and mother who was normally taking care of children and other family members in time of sickness or through religious institution in teaching, doctrine and beliefs, or through education institution through pedagogy and natural learning in daily life, such as story telling and other group related activities. 3) Personal communication or words of mouth delivered by someone who interacted with other members of society. Monks and sage (the ages, local doctors), head of families, housewife or the caregiver, all were important in sustaining "Yang Fire."